

Türkiye Toplumunda Zihniyet Problemleri

Kadir CANATAN

eski
yeni
YAYINLARI

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1558

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Eskiyeni Yayınları

Yayın No | Publication Number: 300

Kitap Adı: Türkiye Toplumunda Zihniyet Problemleri

Book Title: Mentality Problems in Turkish Society

ISBN: 978-625-5536-13-6

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255536136

Yazar | Author: Kadir CANATAN | orcid.org/0000-0003-2358-6051

Kurum | Institution: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

ROR ID: ror.org/00xvwpq40

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 212

Yayın Tarihi | Publication Date: Şubat | February 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JHB | Sosyoloji | Sociology

BISAC: SOC026000 | Sosyoloji / Sosyal Teori | Sociology / Social Theory

THEMA: JB | Toplum ve Kültür: Genel | Society and Culture: General

LC: HM621 | Kolektif Kimlik ve Zihniyet | Collective Identity and Mentality

Atf Bilgisi | Cite as: Canatan, Kadir. *Türkiye Toplumunda Zihniyet Problemleri*. Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Türkiye Toplumunda Zihniyet Problemleri

Kadir CANATAN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Prof. Dr. Kadir CANATAN

1960 Nevşehir-Hacıbektaş doğumlu. İlk ve ortaöğretimini Türkiye’de tamamlayan Canatan 1979 yılında yurt dışına gitmiştir. Rotterdam Sosyal Akademide sosyal hizmet, Erasmus Üniversitesinde sosyoloji, Amsterdam Vrije Universiteit’te kültürel antropoloji bölümlerinde lisans ve yüksek lisans yaptıktan sonra, Erasmus Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sosyoloji alanında doktorasını tamamlamıştır. Yüksek lisansta Türkiye’de içgöç ve gecekondulaşma, doktora da ise Hollanda’da göçmenlerin sivil toplum örgütlenmeleri ve liderlik konusunda tez çalışmaları yapmıştır. 2005 yılında Türkiye’ye kesin dönüş yapan Canatan 2007-2013 yılları arasında Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, 2013-2014 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, 2014 yılından bu yana da İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümünde görev yapmaktadır. Geniş bir ilgi alanına sahip olan Canatan göç, çok-kültürlülük, İslamofobi, aile, beden sosyolojisi vb. alanlarda çok sayıda makale, kitap bölümü ve kitap çalışmaları bulunmaktadır.

Born in 1960 in Nevşehir-Hacıbektaş. Canatan, who completed his primary and secondary education in Turkey, went abroad in 1979. After completing his undergraduate and graduate degrees in social work at Rotterdam Social Academy, sociology at Erasmus University, and cultural anthropology at Vrije Universiteit Amsterdam, he completed his doctorate in sociology at Erasmus University Institute of Social Sciences. He completed his master's thesis on internal migration and shantytowns in Turkey, and his doctorate on the civil society organizations and leadership of immigrants in the Netherlands. Canatan, who returned to Turkey in 2005, worked at the Department of Sociology at Balıkesir University between 2007-2013, at the Department of Sociology at Yıldız Technical University between 2013-2014, and at the Department of Social Work at Sabahattin Zaim University in Istanbul since 2014. Canatan has a wide range of interests and has written numerous articles, book chapters and book studies in the fields of migration, multiculturalism, Islamophobia, family, sociology of the body, etc.

Kitap Hakkında

Türkiye Toplumunda Zihniyet Problemleri

Bu çalışma, zihniyet problemlerini farklı toplumsal, siyasal ve kültürel bağlamlar çerçevesinde ele alarak analiz etmektedir. Temel olarak eleştirel düşünceden uzaklaşmanın, dogmatizmin ve kolektif güvensizliğin toplumun zihniyet yapısını nasıl şekillendirdiğini irdelemektedir. Çalışma, belirli kavramları sistematik bir şekilde gruplandırarak, onların toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Öncelikle, bireylerin eleştirel düşünceden yoksun olması ve dogmatik yaklaşımların toplumda yaygınlaşması, zihinsel esnekliği sınırlamakta ve değişime karşı direnç oluşturulmasına neden olmaktadır. Özellikle kut-sallaştırma eğilimleri, belirli liderleri veya değerleri sorgulanamaz hale getirerek toplumun statükoya bağlı kalmasına yol açmaktadır. Bu durum, merkezîyetçiliğin güçlenmesini ve bireysel inisiyatiflerin önünü kesmesini beraberinde getirmektedir.

İkinci olarak, toplumsal güvensizlik ve kutuplaşma, içe ve dışa yönelik tehdit algılarını artırarak toplumsal uyumu zorlaştırmaktadır. Kurumsal güvensizlik, yabancı düşmanlığı ve “biz-onlar” ayrımı, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemekte, dayanışma yerine ayrışmayı teşvik etmektedir.

Çalışma ayrıca taklitçilik ve modernlik takıntısı gibi unsurların, toplumların özgünlüklerini kaybetmesine ve kültürel bağımlılığa yol açtığını ortaya koymaktadır. Batı taklitçiliği, yerel geleneklerden kopuşu hızlandırmakta ve özgün düşüncenin zayıflamasına sebep olmaktadır. Modernlik algısı ise teknolojik bağımlılık, tüketimcilik ve geleneksel değerlerin küçümensemesi gibi sonuçlar doğurarak bireylerin kimlik krizine girmesine neden olmaktadır.

Son olarak, statü odaklı düşünce yapısı, nepotizm ve gösterişçiliğin toplumda yaygınlaşmasını teşvik ederken, çözüm üretme ve proaktif davranış eksikliği, sorunların büyümesine yol açmaktadır. Ezberci eğitim anlayışı ve eleştirel düşünme eksikliği de toplumsal gelişimi kısıtlayan unsurlar olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın genel çerçevesi, zihniyet sorunlarının sadece bireysel değil, toplumsal dinamiklerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Eleştirel düşün-

ceyi ve kolektif sorumluluğu teŖvik eden bir zihniyet dnŖmnn, daha kapsayıcı ve yaratıcı bir toplumun oluŖumuna katkı sağlayabileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Trkiye toplumu; zihniyet; zihniyet problemleri; kolektif zihniyet; dogmatik dŖnce

About the Book

Mentality Problems in Turkish Society

This study analyzes mindset problems within different social, political, and cultural contexts. It primarily examines how the lack of critical thinking, dogmatism, and collective insecurity shape the mindset structure of society. By systematically categorizing specific concepts, the study explores their effects on social structures.

Firstly, the lack of critical thinking among individuals and the prevalence of dogmatic approaches limit intellectual flexibility and create resistance to change. Particularly, tendencies toward sanctification render certain leaders or values unquestionable, causing society to remain bound to the status quo. This situation reinforces centralization and hinders individual initiatives.

Secondly, social insecurity and polarization increase perceived threats both internally and externally, making social cohesion more difficult. Institutional distrust, xenophobia, and the "us-versus-them" dichotomy negatively impact relationships between individuals and groups, fostering division rather than solidarity.

The study also highlights how mimicry and obsession with modernity lead societies to lose their originality and become culturally dependent. Western imitation accelerates detachment from local traditions and weakens independent thought. Meanwhile, the perception of modernity results in technological dependence, consumerism, and the degradation of traditional values, causing identity crises among individuals.

Finally, a status-driven mindset encourages nepotism and ostentation, while a lack of problem-solving skills and proactive behavior exacerbates societal issues. A rote-learning education system and the absence of critical thinking are also identified as factors restricting social development. The overall framework of the study demonstrates that mindset problems are not only individual but are deeply intertwined with social dynamics. It emphasizes that fostering critical thinking and collective responsibility could contribute to the formation of a more inclusive and creative society

Keywords: Turkish society; mentality; mentality problems; collective mentality; dogmatic thought

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	11
GİRİŞ	13
Zihniyet Nedir?	13
“Zihinsel Problemler” ve “Zihniyet Problemleri” Arasındaki Ayrım .	16
ZİHNİYET PROBLEMLERİNİ YANSITAN KAVRAMLAR, TUTUMLAR VE SÖYLEMLER	23
Dış Güçler Efsanesi.....	23
Komplo Teorileri	24
Tarihle Övünme Hastalığı	27
Liderlerin Yüceltilmesi	29
Yabancılaşma (Felsefi Anlamda)	33
Yabancılaşma (Kültürel).....	35
Modernite Takıntısı (<i>The obsession with modernity</i>)	38
Önyargılar ve Kalıpyargılar (Stereotipler)	41
Mağduriyet Edebiyatı.....	46
Entelektüalizm	50
Günah Keçisi	55
Kavram Fetişizmi	62
Linç Kültürü	67
Dogmatizm.....	70
Teknolojizm	72
Klişeleşme	76
Stockholm Sendromu (Ya da Düşmanına Aşık Olmak)	79
Kadercilik	82
Kurtarıcılık (Mesih/Mehdilik) Fikri	84
Kutsallık ve Kutsallaştırma.....	88
Merkeziyetçilik ve Hiyerarşiye Bağımlılık	93
Şikâyet Kültürü	98
Laiklik Takıntısı	101
“Siyasal İslam”	105
“Zayıf Devlet” (Soft State).....	111
Kolektif Öğrenilmiş Çaresizlik.....	115

Yabancı Düşmanlığı	117
Bağımlılık Sendromu.....	120
Sosyal Apati (Sosyal Kayıtsızlık)	126
Nepotizm (Kayırmacılık)	131
Bir Öteki Yaratma veya Ötekileştirme Eğilimi	135
Toplumsal Kutuplaşma.....	141
Kolektif Taklitçilik (ya da Öykünmecilik)	144
Bilimcilik Hastalığı.....	149
Bilimsel Fundamentalizm.....	153
Çifte Standart	157
Gösterişçilik: Toplumsal Statü ve Gösteriş Merakı	160
Kurumsal Güvensizlik	162
Seçkincilik/Elitizm.....	166
Aracılık ya da Şefaathçılık (<i>Intercession</i>)	170
Proaktif Davranma Eksikliği	174
Sömürge Olmaya Yatkınlık	178
İlerlemecilik Zihniyeti.....	182
Eğitimde Ezbercilik ve Eleştiri Yoksunluğu.....	186
Politize Toplum.....	188
Erteleyici Davranış (<i>Procrastination</i>)	190
Toplumsal Parçalanma/Bölünme Korkusu	194
Bireysel ve Toplumsal Yansıtma (<i>Individual and Social Projection</i>)..	197
Özcülük ya da Fitrat Söylemi	202
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	205
DİZİN	211

TAKDİM

Toplumların tarihini değiştiren en büyük devrimler ne topraklarda ne de sınır çizgilerinde başlar; asıl devrim, insan zihninde gerçekleşir. Zihniyet, bir toplumu inşa eden veya onu çökerten görünmez bir güçtür. Bu kitap, hayatımızı ve geleceğimizi şekillendiren bu derin meseleyi, günlük hayatta ifadesini bulan kavramlar, tutumlar ve söylemler üzerinden analiz ederek, zihniyet yapılarımızdaki tıkanıklıkları çözenin yollarını aramaktadır. Toplum olarak nerede durduğumuzu ve nereye gitmemiz gerektiğini anlamak için, önce nasıl düşündüğümüzü ve neden öyle düşündüğümüzü sorgulamamız gerekir.

Bu kitabı kaleme almamın temel amacı, bireylerin ve toplumların içinde bulunduğu kısır döngüleri çözebilmek adına zihniyet yapılarının analizini yapmak ve somut öneriler sunmaktır. Bu çalışma, zihniyet sorunlarının kaynağını aramakla kalmıyor; aynı zamanda nasıl bir dönüşümün mümkün olabileceğine dair yol haritaları çizmeyi hedefliyor.

Bazen en büyük dönüşüm, sorunun kaynağına inip kendimize şu soruyu sormakla başlar: **Neden böyle düşünüyoruz?** İşte, bu kitap, tam da bu soruya cevap aramak için yazıldı.

Zihniyet dönüşümlerini sağlamanın birincil aşaması, zihniyet problemlerinin farkına varmaktır. Bir durum, olay veya gerçeği algılamak, bir şeyin varlığını veya anlamını fark etmek demektir. Genellikle bir olgunun ilk kez keşfedilmesi veya aniden anlaşılmasıdır. Türkçemizde farkındalığı ifade etmek için, idrak ve idrak etme kelimesi de kullanılır. Bu kelime bir durumu, olayı ya da gerçeği derinlemesine kavramak, içselleştirmek ve anlamak demektir. Yalnızca fark etmek değil, anlamlandırmak ve derinlemesine kavramaktır. Daha bilinçli ve derin bir anlama sürecini ifade eder.

Değişimi sağlamak için ilk aşama farkına varmak olsa da, bu sadece bir başlangıçtır. Gerçek bir değişim süreci, farkındalığı ta-

kiben bilinçli eylemlerle ve derinlemesine dönüşümlerle ilerler. Farkındalık, değişimin başlangıcıdır; ancak kabullenme olmadan bir ilerleme sağlanamaz. Durumun, sorunun veya değişmesi gereken şeyin gerçekliğini kabul etmek ve bu konuda sorumluluk almak gerekir. Bir sosyolog, “aydın olma”nın koşulu olarak toplumda kendi konumunun ve sorumluluğunun farkına varmayı zorunlu görür.

Aydınlanmış kişi, sorunun kök nedenlerini analiz eder ve ulaşılmak istenen durum için hedefler koyar. Bundan sonra bireysel ve toplumsal olarak somut ve uygulanabilir adımlar atmak gerekecektir. Sizin fikirlerinizi ne kadar insan paylaşırsa olayları ve durumları o kadar değiştirme gücünüz artar.

Eğer bu kitap ilk aşamayı -farkındalık ve idrak- sağlayacak ipuçlarını ve zihinsel açıklığı okuyucuya verirse amacına ulaşmış olacaktır.

Kadir CANATAN
İstanbul, Ocak 2024